

Lausunto: Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnon diaarinumero: VN/25525/2023

Lausunnonantajan lausunto

Diakonissalaitos kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma).

Diakonissalaitos on yleishyödyllinen säätiökonserni, joka rakentaa oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. 157-vuotias säätiö tarjoaa yhdessä omistamansa yhteiskunnallisen yrityksen Rinnekotien kanssa vaikuttavia sosiaali- ja terveystalvveluja erityistä tukea tarvitseville ihmisille. Toiminnasta saadulla tuotolla tuemme kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia yleishyödyllisen työmme kautta.

Demokratia ja siihen liittyvä toimijuus toteutuu silloin, kun ihminen kokee, että hänellä itsellään on merkitystä yhteiskunnan jäsenenä. Osallisuus ei synny itsestään, vaan se vaatii saavutettavia osallistumismahdollisuuksia, aitoa dialogia sekä ihmisten erilaisten arkien ja todellisuuksien huomioimista. Kansalaisten osallistaminen prosesseihin edellyttää sitä, että ensinnäkin heitä tiedotetaan siitä mitä tehdään ja miten päätettävät asiat kytkeytyvät heidän arkeensa olennaisella tavalla.

Kansalaisosallistumisen mallit on kehitettävä niin, että menetelmät kannustavat kaikkia eri yhteiskuntaryhmiä osallistumaan, ei vain aktiivisimpia yksilöitä. Tällä hetkellä osallistamisprosesseissa nojataan herkästi tiettyyn rajattuun joukkoon, esimerkiksi neuvostoihin tai raateihin, jotka edustavat todella laajaa kirjoa ihmisiä. Kehittämisessä ja päätöksenteossa ihmisten ääntä ja kuulemista tulee tapahtua myös muilla tavoin kuin edustuksellisilla rakenteilla. Ihmisten luokse jalkautuminen on yksi tärkeimmistä keinoista edistää aitoa dialogia.

Demokratiakasvatuksen ja osallisuuden lisääminen edellyttää resursseja sekä hallinnon ja kansalaistoimijoiden yhteistyötä. Kansalaisjärjestöillä sekä koko kolmannella sektorilla on erityinen rooli ihmisoikeuskasvatuksessa ja osallisuuden edistämässä. Kolmas sektori voi toimia tiedon välittäjänä, kansalaisten aktivoijana ja demokratiakasvatuksen tarjoajana. Haavoittuvaisessa asemassa olevien ryhmien osallisuuden edistämässä on huomioitava, että kuullaan ja osallistetaan aidosti heitä, ei vain heidän kanssaan työskenteleviä asiantuntijoita. Haavoittuvaisessa asemassa olevista ihmisistä ei tule puhua pelkästään vaikuttamisen kohteena tai tehdä asioita heidän puolestaan, vaan heille tulee antaa mahdollisuuksia toimia itse heille tärkeiden asioiden puolesta. Tehokas tapa tavoittaa näitä ryhmiä on tehdä yhteistyötä niiden toimijoiden kanssa, jotka jo tavoittavat heidät. Kolmannen sektorin panos on siis välttämätön, jotta demokratiakasvatus ja osallistuminen vahvistuvat koko yhteiskunnassa. Tämä edellyttää kuitenkin kolmannen sektorin resurssien turvaamista, sillä lyhyillä ohjelmilla ja epävakaailla rahoituksella on haastava tehdä pitkäjänteistä työtä demokratiakasvatuksen edistämiseksi.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Ymmärrettävä ja saavutettava tiedottaminen on tärkeä toimenpide äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi. Viestinnässä tulee huomioida selkokieliäisyys. Lisäksi on tärkeää panostaa mahdollisuuksien mukaan siihen, että viestinnässä otetaan huomioon alueen muut yleisimmät kielet. Tässä on syytä huomioida esimerkiksi maahanmuuttajajärjestöjen asiantuntijuuden hyödyntäminen.

Demokratia ja siihen liittyvä toimijuus toteutuu silloin, kun ihminen kokee, että hänellä itsellään on merkitystä yhteiskunnan jäsenenä. Tunne siitä, ettei kuulu yhteiskuntaan tai että omalla äänellä ei ole vaikutusta, vaikuttaa äänestysaktiivisuuteen laskevasti. Tiedottamisen tulisi ulottua myös vaalien jälkeiseen aikaan ja siihen, miten luvattuja asioita on edistetty. Ymmärrettävän viestinnän ja saavutettavien äänestyspaikkojen ohella sisältö ratkaisee: politiikassa tulee edistää kansalaisille tärkeitä yhteiskunnallisia asioita, jotta äänestysinto kasvaa.

Ylipäättänsä on huomioitava kolmannen sektorin keskeinen rooli tiedon välittämisessä ja kansalaisten aktivoinnissa. Järjestöillä on mahdollisuus välittää demokratiakasvatusta läpileikkaavasti kaikille ihmisryhmille, joita tieto ei muuten välttämättä tavoittaisi. Esimerkiksi Diakonissalaitoksen D-asemilla ja nuortenpalvelu Vamoksessa keskustellaan vaaleista ja äänestämisen merkityksestä sekä lähdetään yhdessä äänestämään.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Lasten ja nuorten aktivoinnin lisäksi tulisi kiinnittää huomiota koko perheen demokratiakasvatukseen. Äänestysaktiivisuuden tiedetään olevan sosiaalisesti periytyvää, ja vanhempien tiedon ja aktiivisuuden lisääminen aktivoi myös nuoria. Lisäksi on tunnistettava, että on myös tiettyjä yhteisöjä, joiden aktivoimiseksi tarvitaan enemmän toimenpiteitä ja työtä. Poliittisen skenaariotyöskentelyn lisääminen voisi olla yksi tapa havainnollistaa pitkän ja lyhyen aikavälin merkityksiä.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Lapsiasiavaltuutetun työtehtävissä on huomioitava erityisesti haavoittuvaisessa asemassa olevien nuorten osallisuuden ja osallistumisen mahdollisuuksien ylläpito yleisessä keskustelussa. Lisäksi kun halutaan aidosti osallistaa haavoittuvaisessa asemassa olevia nuoria, tarvitaan aikaa, osaamista sekä systemaattista lähestymistä. Tässä kolmannen sektorin toimijat ovat keskeisessä roolissa.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Lasten ja nuorten toimijuuden lisääminen lisää myös demokratiaa. Lapsen oikeuksien sopimuksenkin mukaan lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Diakonissalaitoksen Nuorten ohjelman tarkoituksena on tehdä tilaa erilaisille nuorten äänille yhteiskunnassa. Ohjelmassa on kehitetty erilaisia toimintatapoja nuorten osallisuuden lisäämiseksi yhdessä nuorten kanssa. Nuorten osallisuus ei toteudu ilman, että siihen käytetään aikaa ja nuorten osallisuuden rakenteita sekä osallistumisen tapoja aidosti pohditaan ja toimeenpannaan. On tärkeää, että osallistuminen on vapaaehtoista, ja etsitään nuorelle sopivia tapoja osallistua. Kokemuksemme mukaan parhaiten nuoret tavoitetaan heille tutussa ympäristössä, jonka he kokevat jo turvalliseksi.

Kaikista haavoittuvaisimmassa asemassa olevien lasten ja nuorten tavoittaminen on suuri haaste nuorten osallisuuden lisäämisessä. Tähän on kuitenkin tärkeä panostaa, jotta vaikuttamaan pääsevät muutkin kuin aktiivisimmat nuoret. Nuorten osallisuuden edistämiseksi on huomioitava, että kuullaan ja osallistetaan myös aidosti nuoria, ei vain heidän kanssaan työskenteleviä asiantuntijoita. Nuorista ei tule puhua pelkästään vaikuttamisen kohteena tai tehdä asioita heidän puolestaan, vaan nuorille tulee antaa mahdollisuuksia toimia itse heille tärkeiden asioiden puolesta. Tehokas tapa löytää nuoria on ottaa yhteyttä tahoihin, jotka jo tavoittavat nuoret. Tämä edellyttää kuitenkin kolmannen sektorin resurssien turvaamista, sillä lyhyillä ohjelmilla ja epävakaaalla rahoituksella on haastava tehdä pitkäjänteistä työtä demokratiakasvatuksen edistämiseksi.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Toimenpiteet demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen koordinoinnin kehittämisestä ovat kannatettavia. Tällä hetkellä monista kasvatukseen ja viestintään tarkoitettu resursseista on kuitenkin leikattu ja tavoitelinjauksen toteuttaminen edellyttää näiden turvaamista jatkossa.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Kansalaisyhteiskunnalla on tärkeä rooli ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksen tarjoamisessa yhteisöille, jotka eivät osallistu muodolliseen koulutukseen ja joilla on vaikeuksia päästä osaksi sitä. Toisinaan nämä ovat myös yhteisöjä, jotka ovat kaikkein haavoittuvimpia valheellisen tiedon, syrjäytymisen ja polarisaation vaikutuksille eli ilmiöille, joiden tiedetään uhkaavan demokratian toteutumista.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Ei lausuttavaa.

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Hallinnon ja kansalaistoimijoiden kumppanuuden vahvistaminen haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi on hyvin tärkeää. Kansalaistoimijoilla on mahdollisuus saavuttaa vaikeastikin tavoitettavat ryhmät ja sitä kautta lisätä heidän tietoaan omista oikeuksistaan. Lisäksi kansalaisjärjestöillä on ajankohtaista tietoa yhteiskunnallisista ilmiöistä ja niiden potentiaalisista kehityskuluista, mikä mahdollistaa nopean reagoinnin ja ennakoivan toiminnan.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Kansalaisosallistumisen mallit on kehitettävä niin, että menetelmät kannustavat kaikkia eri yhteiskuntaryhmiä osallistumaan, ei vain aktiivisimpia yksilöitä. Dialogit tulee järjestää niin, että ihmiset kokevat ne saavutettavina. Tällä hetkellä osallistamisprosesseissa nojataan herkästi tiettyyn rajattuun joukkoon, esimerkiksi neuvostoihin tai raateihin, jotka edustavat todella laajaa kirjoa ihmisiä. Kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen on todella tärkeää ja toimivaa monessa tilanteessa. Kehittämisessä ja päätöksenteossa ihmisten ääntä ja kuulemista tulee tapahtua kuitenkin myös muilla tavoin kuin edustuksellisilla rakenteilla. Ihmisten luokse jalkautuminen on yksi tärkeimmistä keinoista edistää aitoa dialogia.

Päätöksenteossa tulee kuulla, mitä demokratia merkitsee eri ihmisille ja millaisia odotuksia siihen liittyy. Suomessa asuu ihmisiä, joilla kokemuksia erilaisista demokraattisista yhteiskunnista. Ideologista polarisaatiota tulee vähentää niin, että eri kuplissa olevat ihmiset kohtaavat toisiaan ja ovat vahvemmin dialogissa toistensa kanssa.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Kun puhutaan alueellisesta yhteensovittavasta johtamisesta, kansalaisjärjestöjen rooli tulisi näkyä ja huomioida vahvemmin. Esitetyt toimenpiteet ovat sinänsä kannatettavia, mutta jäävät abstraktille tasolle verrattuna tavoitteeseen.

Asukkaiden osallistaminen prosesseihin edellyttää sitä, että ensinnäkin asukkaita tiedotetaan siitä mitä tehdään ja miten päätettävät asiat kytkeytyvät heidän arkeensa olennaisella tavalla. Lähtökohtana julkisessa päätöksenteossa ja kaupunginosien kehittämisessä tulisi olla aidosti kansalaisten ja kaupunkilaisten osallisuus. Varsinkin paikallisdemokratian toteutumisen kannalta on tärkeää, että mennään niiden ihmisten luokse, joita asia koskee, ja jotka eivät muuten välttämättä osallistuisi ideointiin ja äänestä.

Tällä hetkellä kaupunkilaisten mahdollisuudet vaikuttaa lähiympäristöönsä ei valitettavasti toteudu riittävän hyvin varsinkaan isoissa kaupungeissa. Erityisen heikosti tämä toteutuu lasten ja nuorten kohdalla. Käytännössä lasten kuuleminen esimerkiksi päiväkotij- ja kouluhankkeissa sekä heidän mahdollisuutensa vaikuttaa turvallisten lähipalveluiden säilymiseen jäävät melko näennäiselle tasolle. Käytännössä tilastrategiat ja hallinnon rakenteet ohjaavat päätöksenteon prosesseja.

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Ks. Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Ks. Yleiset huomiot

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Ei lausuttavaa.

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

Pidämme erittäin tärkeänä toimenpiteiden käytäntöön saattamisen vaikuttavuuden arviointia. Mittaamme itsekin sitä, miten paljon Diakonissalaitoksella mahdollistetaan arjessa ja käytännössä demokratian toteutumista.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

Kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyö edistää oikeushaltijoiden osallisuutta sekä perus- ja ihmisoikeuksia. Se edistää myös vastuunkantajien osaamisen kehittämistä sekä vahvaa ja moninaista yhteiskuntaa.

Koordinaatiojärjestelmän avulla voitaisiin vahvistaa tiedon sekä toimintatapojen keskittämistä. Kansalaisjärjestöt tulisikin ottaa tiiviisti mukaan koordinaatiojärjestelmän kehittämiseen.

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisikestävyyttä.

Ks. Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuositusten toimeenpanon seuranta kansallisella tasolla.

Ks. Yleiset huomiot